Rhif: WG32353

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Llywodraeth Cymru
Dogfen Ymgynghori ar y Papur Gwyn

Taro’r cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg

Trosolwg

Dyddiad cyhoeddi: 9 Awst 2017
Camau i’w cymryd: Ymatebion erbyn 31 Hydref 2017

OGL © Hawlfraint y Goron

Taro’r cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg

Trosolwg

Mae Papur Gwyn yn un o’r ffyrdd y mae Llywodraeth Cymru yn ymgynghori ar gynigion i wneud deddfau newydd. Mae’r Trosolwg hwn yn rhoi crynodeb o’r cynigion allweddol yn ein Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg.

Mae’r penawdau yn y Trosolwg hwn yn dilyn y penawdau yn ein Papur Gwyn. Os ydych am ddeall yn well sut y daethon ni i’n casgliadau ac ystyried y cwestiynau ymgynghori rydym yn eu gofyn, dylech droi at yr adran gyfatebol yn ein Papur Gwyn.

Sut i ymateb

Dylid e-bostio/postio ymatebion i’r ymgynghoriad hwn i’r cyfeiriad isod i gyrraedd erbyn **31 Hydref 2017** fan hwyraf.

Rhagor o wybodaeth a dogfennau cysylltiedig

Gellir gwneud cais am fersiynau o’r ddogfen hon mewn print bras, mewn Braille neu mewn ieithoedd eraill.

Mae’r Papur Gwyn llawn ‘*Taro’r cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg’* ar gael o wefan Llywodraeth Cymru yn www.llyw.cymru/ymgynghoriadau

Paratoi ar gyfer Bil y Gymraeg, Galwad am dystiolaeth: crynodeb o’r ymatebion
llyw.cymru/docs/dcells/publications/170718-wl-bill-sor-cy.pdf

Cymraeg 2050: Miliwn o siaradwyr
gov.wales/docs/dcells/publications/170711-welsh-language-strategy-cy.pdf

Manylion cysylltu

I gael rhagor o wybodaeth:

Tîm Bil y Gymraeg
Is-adran y Gymraeg
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ
e-bost: UnedIaithGymraegWelshLanguageUnit@llyw.cymru
Ffôn: 0300 0604400

Diogelu data

Sut y byddwn yn defnyddio'r farn a'r wybodaeth a roddwch inni.

Bydd unrhyw ymateb a anfonwch atom yn cael ei weld yn llawn gan staff Llywodraeth Cymru sy'n gweithio ar y materion y mae'r ymgynghoriad hwn yn ymdrin â nhw. Mae'n bosibl y bydd aelodau eraill o staff Llywodraeth Cymru yn gweld yr ymateb hefyd, er mwyn eu helpu i gynllunio ymgyngoriadau ar gyfer y dyfodol.

Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cyhoeddi crynodeb o'r ymatebion i'r ddogfen hon. Mae'n bosibl hefyd y byddwn yn cyhoeddi'r ymatebion yn llawn. Fel arfer, bydd enw a chyfeiriad (neu ran o gyfeiriad) yr unigolyn neu sefydliad a anfonodd yr ymateb yn cael eu cyhoeddi gyda'r ymateb. Mae hynny'n helpu i ddangos bod yr ymgynghoriad wedi'i gynnal yn briodol. Os nad ydych yn dymuno i'ch enw a'ch cyfeiriad gael eu cyhoeddi, rhowch wybod inni yn ysgrifenedig wrth anfon eich ymateb. Byddwn wedyn yn cuddio'ch manylion.

Mae'n bosibl y bydd yr enwau a'r cyfeiriadau y byddwn wedi'u cuddio yn cael eu cyhoeddi'n ddiweddarach, er nad yw hynny'n debygol o ddigwydd yn aml iawn. Mae Deddf Rhyddid Gwybodaeth 2000 a Rheoliadau Gwybodaeth Amgylcheddol 2004 yn caniatáu i'r cyhoedd gael gweld gwybodaeth a gedwir gan lawer o gyrff cyhoeddus, gan gynnwys Llywodraeth Cymru. Mae hynny'n cynnwys gwybodaeth sydd heb ei chyhoeddi. Fodd bynnag, mae'r gyfraith hefyd yn caniatáu i ni gadw gwybodaeth yn ôl dan rai amgylchiadau. Os bydd unrhyw un yn gofyn am gael gweld gwybodaeth a gadwyd yn ôl gennym, bydd rhaid inni benderfynu a ydym am ei rhyddhau ai peidio. Os bydd rhywun wedi gofyn inni beidio â chyhoeddi ei enw a'i gyfeiriad, bydd hynny'n ffaith bwysig i ni ei chadw mewn cof. Fodd bynnag, fe allai fod rheswm pwysig dros orfod datgelu enw a chyfeiriad unigolyn, er ei fod wedi gofyn i ni beidio â'u cyhoeddi. Byddem yn cysylltu â'r unigolyn ac yn gofyn am ei farn cyn gwneud unrhyw benderfyniad terfynol i ddatgelu'r wybodaeth.

Cynnwys

Ein gweledigaeth ar gyfer y Gymraeg	**2**
Crynodeb o gynigion y Papur Gwyn hwn	**5**
Rhan 1: Hybu'r Gymraeg	**6**
Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd	**9**
Rhan 3: Safonau'r Gymraeg	**12**
Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg	**18**
Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion	**19**
Y camau nesaf	**20**

Ein gweledigaeth ar gyfer y Gymraeg

1. Mae'r Gymraeg yn rhan o'r etifeddiaeth unigryw sy'n ein diffinio ni fel pobl ac fel cenedl. Ein huchelgais yw bod miliwn o bobl yng Nghymru yn siarad Cymraeg erbyn 2050.

2. Dymunwn i'r Gymraeg fod yn rhan o wead bywyd beunyddiol yng Nghymru, yn cael ei defnyddio yn gyffredin yn y cartref, yn y gymuned, ac yn y gwaith. Dymunwn fod pawb yn gwerthfawrogi'r Gymraeg am ei chyfraniad at ddiwylliant a chymdeithas yng Nghymru, ac am ei rôl yn yr economi. Rydym wedi amlinellu'r camau mae'n rhaid i ni eu cymryd i gyflawni'r uchelgais hwn mewn dogfen o'r enw Cymraeg 2050.[1]

Pam mae angen inni newid y gyfraith

3. Yn ein Rhaglen Lywodraethu, Symud Cymru Ymlaen,[2] gwnaethom ymrwymiad i adolygu deddfwriaeth yn ymwneud â'r Gymraeg. Mae angen i ni wneud hyn er mwyn sicrhau bod y gyfraith yn gyfredol ac yn cefnogi ein huchelgais i gael miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.

4. Wrth wneud cynigion i newid y gyfraith, rydym wedi gosod yr amcanion canlynol:

- taro'r cydbwysedd iawn rhwng hybu'r iaith a rheoleiddio dyletswyddau yn ymwneud â'r Gymraeg;
- lleihau biwrocratiaeth a sicrhau gwerth am arian.

Taro'r cydbwysedd iawn rhwng hybu a rheoleiddio

5. Mae gan bawb yng Nghymru hawliau penodol i gael gwasanaethau cyhoeddus yn Gymraeg. Mae Safonau'r Gymraeg yn ddyletswyddau cyfreithiol ar gyrff sy'n darparu gwasanaethau cyhoeddus (Llywodraeth Cymru, awdurdodau lleol ac yn y blaen) sy'n rhoi gofynion arnynt i ddarparu gwasanaethau penodol yn y Gymraeg. Yn y papur hwn, wrth ddefnyddio'r gair 'rheoleiddio' rydym yn golygu gosod Safonau ar ddarparwyr gwasanaethau cyhoeddus a sicrhau eu bod yn cydymffurfio â nhw. Mae Comisiynydd y Gymraeg ('y Comisiynydd') yn gyfrifol ar hyn o bryd am sicrhau bod cyrff yn cydymffurfio â'r Safonau.

6. Yn y Trosolwg hwn, wrth ddefnyddio'r gair 'hybu' rydym yn golygu hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Mae hybu, yn syml iawn, yn golygu gweithio i gynyddu nifer y bobl sy'n dysgu a defnyddio'r Gymraeg. Mae Llywodraeth Cymru, y Comisiynydd a llawer o gyrff eraill yn ymwneud â hybu mewn gwahanol ffyrdd.

7. Ar hyn o bryd, credwn fod gormod o bwyslais ar reoleiddio, a diffyg pwyslais ar hybu.

Y defnydd a wneir o wasanaethau Cymraeg

8. Mae llawer o waith i'w wneud i newid ymddygiad pobl a'u hannog i ddefnyddio gwasanaethau Cymraeg. Mae'r ychydig ddata sydd gennym yn awgrymu bod nifer y bobl sy'n defnyddio gwasanaethau Cymraeg yn isel iawn.

---

[1] http://llyw.cymru/topics/welshlanguage/welsh-language-strategy-and-policies/cymraeg-2050-welsh-language-strategy/?skip=1&lang=cy
[2] http://llyw.cymru/about/programme-for-government/?skip=1&lang=cy

9. Un rheswm yw mai dim ond yn y 25 mlynedd diwethaf fwy neu lai y mae gwasanaethau wedi bod ar gael yn y Gymraeg ac nid oes digon wedi'i wneud i'w hybu.

Hybu

10. Mae llawer o gyrff gwahanol o faint gwahanol yn hybu'r Gymraeg. Credwn fod y gwaith hwn yn bwysig er mwyn cyflawni Cymraeg 2050. Rhaid sicrhau bod y gwaith hwn wedi'i gydlynu er mwyn cael yr effaith fwyaf bosib.

Cefnogaeth ariannol

11. Mae Llywodraeth Cymru yn rhoi grantiau i gyrff sy'n gwneud gwaith i ddatblygu defnydd y Gymraeg yng Nghymru. Mae'r cyrff hyn yn cynnwys y Mentrau Iaith, Clybiau Ffermwyr Ifanc yng Nghymru, eisteddfodau lleol, papurau bro, yr Urdd, Eisteddfod Genedlaethol Cymru a'r Mudiad Meithrin.

Ymgyrchoedd marchnata a'r cyfryngau

12. Mae Llywodraeth Cymru yn trefnu ymgyrchoedd marchnata ac ymgyrchoedd drwy'r cyfryngau ar draws Cymru, fel yr ymgyrch Cymraeg i Blant sy'n annog pobl i ddewis addysg cyfrwng Cymraeg.

13. Mae'r Comisiynydd a rhai cyrff eraill hefyd yn gwneud gwaith marchnata a chyfryngol i hybu'r Gymraeg. Mae'n bwysig bod y negeseuon yn gyson fel bod yr ymgyrchoedd mor effeithiol â phosib.

Cefnogi busnesau

14. Mae cefnogi busnesau i ddefnyddio'r Gymraeg yn flaenoriaeth o ran hybu'r Gymraeg. Mae nifer o gyrff – Llywodraeth Cymru, y Comisiynydd a'r Mentrau Iaith, er enghraifft – yn gweithio gyda busnesau bach a chanolig eu maint, yn ogystal â chwmnïau mawr.

Gwybod ble i droi am gymorth

15. Rhaid i ni ei gwneud hi'n hawdd i unrhyw un sydd eisiau gwybodaeth am ddefnyddio'r Gymraeg wybod i ble i droi. Ar hyn o bryd, nid yw'n glir i ble y dylai rhywun fynd i gael cymorth.

Cynllunio ieithyddol

16. Mae cynllunio ieithyddol yn rhan hanfodol o'n gwaith i hybu'r Gymraeg. Yn y cyd-destun hwn, mae cynllunio ieithyddol yn golygu deall beth yw'r camau mwyaf effeithiol y gall corff eu cymryd er mwyn annog pobl i ddysgu a defnyddio'r iaith. Er enghraifft, gall hyn olygu cymryd camau bwriadol i gynnal cymunedau Cymraeg, neu gynyddu defnydd y Gymraeg mewn gweithleoedd, ymysg pobl ifanc y tu allan i sefydliadau addysgol, neu gan fusnesau lleol.

17. Mae cynllunio ieithyddol da yn golygu y gallwn gymryd penderfyniadau mwy craff a mwy effeithiol am sut i ddefnyddio ein hadnoddau. Er mwyn cyrraedd ein huchelgais o filiwn o siaradwyr Cymraeg, bydd rhaid i bob corff cyhoeddus ddatblygu sgiliau cynllunio ieithyddol gwell.

Rhwydweithiau ymarferwyr a rhannu arferion da

18. Er mwyn cyflawni ein gweledigaeth heriol ar gyfer y Gymraeg, mae angen rhwydweithiau cryf sy'n dod â phobl sy'n hybu'r Gymraeg ynghyd er mwyn datblygu eu gwybodaeth a rhannu arferion da.

Newid ymddygiad

19. Er mwyn sicrhau bod mwy o bobl yn dewis defnyddio gwasanaethau Cymraeg, rhaid i ni ddeall yn well beth fydd yn newid eu dewis ieithyddol. Mae'r prifysgolion yn gwneud gwaith pwysig yn y maes hwn a gallwn wneud mwy i rannu arferion da.

Heriau'r dyfodol

20. Mae'r byd yn newid yn gyflym a rhaid i ni sicrhau bod y ffordd rydym yn hybu'r iaith Gymraeg yn gallu addasu i gyfleon a heriau newydd. Credwn fod angen:

- pennu blaenoriaethau ac amcanion clir ar gyfer rhaglen waith i hybu'r Gymraeg;
- cydgysylltu ac integreiddio gwaith lleol a chenedlaethol i hybu'r iaith;
- darparu cymorth ymarferol i gyrff yn y sectorau cyhoeddus a phreifat a'r trydydd sector;
- eirioli ar ran yr iaith;
- darparu 'siop un stop' ar gyfer y cyhoedd;
- arwain newid ar draws sawl sefydliad;
- lleihau dyblygu a sicrhau gwerth am arian.

Lleihau biwrocratiaeth

21. Mae'r Safonau yn gam mawr ymlaen o ran creu hawliau i bobl gael gwasanaethau yn y Gymraeg. Fodd bynnag, mae'r Safonau yn niferus a chymhleth ac mae'r ffordd y gwneir ac y gorfodir y Safonau yn fiwrocrataidd ac yn cymryd amser hir.

22. Mae perygl y gall y sefyllfa hon danseilio ewyllys da tuag at yr iaith a dargyfeirio adnoddau a staff oddi wrth y brif dasg o wella gwasanaethau Cymraeg. Rhaid i ni feddwl am symleiddio'r ffordd mae'r system yn gweithio.

Tystiolaeth gan gyrff sy'n ddarostyngedig i'r Safonau

23. Ynghynt yn 2017, gofynnodd Llywodraeth Cymru i gyrff sy'n ddarostyngedig i'r Safonau am eu profiad o'r system. Mae eu tystiolaeth wedi bod o gymorth i ni lunio cynigion yn ein Papur Gwyn. Gallwch ddarllen crynodeb o'r ymatebion mewn adroddiad ar ein gwefan.[3]

[3] http://llyw.cymru/topics/welshlanguage/legislation-for-the-welsh-language/preparing-for-a-welsh-language-bill/?skip=1&lang=cy

Crynodeb o gynigion y Papur Gwyn hwn

24. Er mwyn helpu darllenwyr i ddeall y darlun llawn, dyma grynodeb o’r prif gynigion. Mae’r rhesymeg y tu ôl i’r cynigion hynny, y prif faterion a’r opsiynau a ystyriwyd gennym, wedi’u nodi ym mhrif gorff y Papur Gwyn.

i. Dylid sefydlu un prif gorff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau.

ii. Y corff hwnnw fydd Comisiwn y Gymraeg ac felly dylid diddymu Comisiynydd y Gymraeg.

iii. Dylai Llywodraeth Cymru fod yn gyfrifol am strategaeth genedlaethol y Gymraeg, polisi cenedlaethol, rheoli a chyllido rhai cyrff sydd o arwyddocâd cenedlaethol, a rhai meysydd gwaith penodedig. Dylai Llywodraeth Cymru drosglwyddo'r gyllideb a'r adnoddau ar gyfer gwaith penodedig arall y mae'n ei wneud ar hyn o bryd i hybu'r Gymraeg i Gomisiwn y Gymraeg.

iv. Dylid cadw cysyniad Safonau'r Gymraeg.

v. Dim ond i wasanaethau y dylai'r Safonau fod yn berthnasol. Dylid galw dyletswyddau corfforaethol eraill sy'n rhan o system y Safonau ar hyn o bryd, nad ydynt yn creu hawliau gorfodadwy ar gyfer unigolion, yn 'ddyletswyddau cynllunio ieithyddol' a dylent fod yn ddyletswyddau statudol ar gyrff a nodir yn y ddeddfwriaeth.

vi. Dylid adolygu'r Safonau y mae gofyn i gyrff gydymffurfio â nhw o bryd i'w gilydd a, lle bo'n briodol, dylid gosod Safonau ychwanegol ar gyrff neu gael gwared ag eithriadau a ganiateir i gyrff ar hyn o bryd.

vii. Dylai Llywodraeth Cymru fod yn gyfrifol am greu a gosod Safonau ar gyrff, ac am gyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer. Dylai'r Comisiwn fod yn gyfrifol am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau.

viii. Dylai fod yn ofynnol i'r cyrff eu hunain ddelio â chwynion mewn perthynas â'r Safonau yn y lle cyntaf. Dim ond mewn achosion difrifol y dylai'r Comisiwn ymchwilio i gwynion.

ix. Dylid cadw Tribiwnlys y Gymraeg. Dylai cyrff allu apelio i'r Tribiwnlys yn erbyn bwriad gan Lywodraeth Cymru i osod Safon arnynt.

x. Dylid gallu cymhwyso'r Safonau i unrhyw gorff, cyn belled â bod y gofynion yn rhesymol ac yn gymesur ac o fewn pwerau Cynulliad Cenedlaethol Cymru (‘y Cynulliad’) (sy'n cynnwys y Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol).

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Rôl Llywodraeth Cymru

25. Mae materion penodol y dylai Llywodraeth Cymru fod yn gyfrifol amdanynt, sef:

- paratoi strategaeth genedlaethol o dan a.78 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 (*Cymraeg 2050* ar hyn o bryd) a chynllun i weithredu'r strategaeth;
- sefydlu trefniadau ymarferol ar gyfer gweithredu'r strategaeth genedlaethol;
- gosod polisïau cenedlaethol ar gyfer y Gymraeg;
- cynnig a chreu deddfwriaeth, gyda chydsyniad y Cynulliad;
- darparu adnoddau i gefnogi'r Gymraeg;
- monitro perfformiad cyrff sy'n helpu i weithredu'r strategaeth, ac adolygu'r strategaeth o bryd i'w gilydd;
- cynnal cysylltiadau rhynglywodraethol â gwledydd ac ardaloedd eraill sydd â phryderon o ran eu hieithoedd lleiafrifol.

26. Mae meysydd eraill ble mae Llywodraeth Cymru yn gwneud polisi sy'n hanfodol i'r Gymraeg. Mae'r rhain yn cynnwys polisïau cenedlaethol ar gyfer addysg, y blynyddoedd cynnar, gwasanaethau cymdeithasol a gofal cymdeithasol, cynllunio a llywodraeth leol.

27. Mae statws ac adnoddau Llywodraeth Cymru yn fuddiol i hybu'r Gymraeg mewn rhai meysydd penodol a dylai Llywodraeth Cymru barhau i arwain yn y meysydd hyn. Gall y meysydd hyn newid ymhen amser a gall fod yn briodol i gyrff eraill arwain yn rhai o'r meysydd hyn yn y dyfodol. Ar hyn o bryd, credwn eu bod yn cynnwys:

- **Datblygu rôl y Gymraeg mewn technoleg ddigidol**, e.e. cyfieithu awtomatig ac adnabod llais.

- **Goruchwylio corpws y Gymraeg,** e.e. cofnodion o sut y defnyddir yr iaith, geiriaduron a gramadeg, a safoni.

- **Ariannu a rheoli perthynas gyda sefydliadau cenedlaethol allweddol**, e.e. yr Eisteddfod Genedlaethol, yr Urdd, y Mudiad Meithrin, y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol a'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol.

- **Ymchwil,** e.e. deall a yw ein polisïau ar gyfer y Gymraeg yn effeithiol.

28. Yn y papur hwn, rydym yn cyfeirio at y swyddogaethau hybu uchod fel 'swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg'.

Adnoddau eraill Llywodraeth Cymru

29. Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn cyllido a rheoli ystod o waith hybu arall. Eleni, rydym hefyd wedi dyrannu £2 miliwn ychwanegol i wella'r ymdrechion i hybu'r Gymraeg. Dylem ystyried ai Llywodraeth Cymru yw'r corff gorau i barhau gyda'r gwaith hwn.

30. Mae Tabl 1 yn nodi'r cyllidebau a'r gweithgareddau rydym yn cyfeirio atynt fel 'swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg' yn y Papur Gwyn. Mae Tabl 1 hefyd yn dangos cyllideb y Comisiynydd, a sefydlwyd i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg.

Dim ond amcangyfrif yw'r cyllidebau a'r gweithgareddau yn Nhabl 1. Gallent newid ac maent yn destun amodau pwysig sy'n cael eu hamlinellu yn gyflawn yn y Papur Gwyn.

Tabl 1: Swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg

Sefydliad	Cyllideb 2017-18	Enghreifftiau o waith
Llywodraeth Cymru	£2.7m a £2m o gyllid ychwanegol ar gyfer 2017-18	• Grantiau i sefydliadau i hybu'r Gymraeg: — Mentrau Iaith Cymru — 20 Menter Iaith — Merched y Wawr — Clybiau Ffermwyr Ifanc Cymru — Cymdeithas Eisteddfodau Cymru — Papurau bro — Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru • Hybu'r defnydd o'r Gymraeg ymhlith busnesau • Ymgyrchoedd yn y cyfryngau ac ymgyrchoedd marchnata • Sefydlu llinell gymorth i ddarparu gwybodaeth ar ddefnyddio'r Gymraeg
Comisiynydd y Gymraeg	£3.051m	• Gosod Safonau ar gyrff, a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau hynny • Monitro'r cynlluniau iaith presennol • Gweithio gyda busnesau canolig a mawr i greu polisïau Cymraeg gwirfoddol • Paratoi canllawiau ar ddefnyddio'r Gymraeg mewn achosion penodol (megis canllaw technoleg Gymraeg) • Gwneud gwaith ymchwil er mwyn creu sylfaen dystiolaeth i ategu penderfyniadau i hybu'r Gymraeg.
Cyfanswm	£7.751m	

Opsiynau

31. Ym mharagraff 19 amlinellwyd y sialensiau rydym yn eu hwynebu. Rydym wedi ystyried pedwar opsiwn i gryfhau'r trefniadau i hybu'r Gymraeg er mwyn cwrdd â'r sialensiau hyn. Mae'r opsiynau yn seiliedig ar y disgwyliad y bydd Llywodraeth Cymru yn gyfrifol am osod Safonau ac ymgymryd â swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg a amlinellir ym mharagraff 24-27 uchod.

Opsiwn 1: dim newid

Opsiwn 2: sefydlu Asiantaeth Weithredol Llywodraeth Cymru i hybu'r Gymraeg
Byddai hyn yn golygu sefydlu Asiantaeth o fewn Llywodraeth Cymru i ymgymryd â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg, fel y mae Croeso Cymru yn hybu twristiaeth. Byddai'r Comisiynydd yn gyfrifol am sicrhau bod cyrff yn cydymffurfio â'r Safonau.

Opsiwn 3: Sefydlu corff newydd ar wahân i Lywodraeth Cymru i hybu'r Gymraeg
Byddai Opsiwn 3 yn golygu creu corff newydd annibynnol i ymgymryd â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg. Byddai'r Comisiynydd yn gyfrifol am sicrhau bod cyrff yn cydymffurfio â'r Safonau.

Opsiwn 4: un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am sicrhau bod cyrff yn cydymffurfio â'r Safonau
O dan Opsiwn 4, byddai un corff yn gyfrifol am ymgymryd â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg a sicrhau bod cyrff yn cydymffurfio â'r Safonau.

Pwyso a mesur yr opsiynau

32. Rydym wedi cymharu manteision yr opsiynau gwahanol yn ôl eglurder pob opsiwn, y cyfle i waith hybu helpu darparwyr gwasanaethau cyhoeddus i fodloni'r Safonau, a gwerth am arian. Credwn mai Opsiwn 4 yw'r opsiwn gorau i'n galluogi ni i wynebu heriau'r dyfodol.

Casgliadau

33. Byddai Opsiwn 4 yn creu un corff gydag ystod eang o bwerau, adnoddau sylweddol a chanolbwynt ar gyfer datblygu ieithyddol yng Nghymru. Byddai'n haws i'r cyhoedd, busnesau a sefydliadau eraill wybod i ble i fynd am gyngor, gwybodaeth a chefnogaeth. Byddai un corff yn gallu helpu darparwyr gwasanaethau cyhoeddus i oresgyn yr heriau o ddatblygu gweithlu dwyieithog a darparu gwasanaethau Cymraeg. Credwn hefyd mai dyma fyddai'n cynnig y gwerth gorau am arian.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Llywodraethiant

34. Byddai'r corff unigol rydym wedi ei gynnig yn chwarae rhan allweddol wrth gyflawni Cymraeg 2050. Rhaid iddo gael ei redeg yn dda a bod yn atebol. Byddai'n rhaid iddo ennill ymddiriedaeth a hyder y cyhoedd, bod yn agored a thryloyw, a chynnwys pobl yn ei benderfyniadau.

35. Credwn y gallwn ni gyflawni hyn orau os arweinir y corff gan grŵp o bobl sydd â chymysgedd o wybodaeth, profiad a sgiliau, yn hytrach na chan un person.

Atebolrwydd

36. Byddai'r corff yn gyfrifol am symiau sylweddol o arian cyhoeddus. I sicrhau bod y corff yn gwario arian cyhoeddus yn ddoeth ac yn perfformio'n dda, credwn y dylid gwahanu'r dyletswyddau rhwng y grŵp o bobl sy'n gosod amcanion y corff (swyddogaethau strategol), a phrif weithredwr sy'n atebol am sut y defnyddir staff ac adnoddau'r corff i gyflawni'r amcanion hynny (swyddogaethau gweithredol).

37. Dylai fod gan y corff reolau am sut y mae'n gwneud penderfyniadau (a elwir yn fframwaith llywodraethu corfforaethol), a phwyllgor archwilio i sicrhau ei fod yn gwario arian yn ddarbodus a bod ei reolaethau mewnol yn gweithio'n gywir.

Gofynion cyffredinol

38. Waeth pa opsiwn sy'n cael ei ddewis, dylai'r gofynion canlynol weithredu ar y corff.

i. Dylai'r corff gael cynllun strategol wedi'i gymeradwyo gan Lywodraeth Cymru. Byddai'r cynllun yn amlinellu amcanion y corff a dangos sut y bydd yn cyfrannu at gyflawni *Cymraeg 2050*.
ii. Dylai gynhyrchu adroddiad bob blwyddyn yn amlinellu yr hyn y mae wedi'i gyflawni.
iii. Dylai baratoi polisi am y modd y bydd yn sicrhau bod cyrff yn cydymffurfio â'r Safonau.
iv. Dylai ddatgan bob blwyddyn faint o gyllideb sydd ei hangen arno i gyflawni ei amcanion. Dylai Llywodraeth Cymru ddweud wrth y Cynulliad faint o gyllideb y mae'n ei dyrannu i'r corff.
v. Dylai fod yn gyfrifol am sicrhau bod rhyddid pobl i ddefnyddio'r Gymraeg yn cael ei amddiffyn.
vi. Dylai Llywodraeth Cymru fedru cyfarwyddo'r corff, ac eithrio mewn perthynas â sicrhau cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau neu sut y mae'n amddiffyn rhyddid pobl i ddefnyddio'r Gymraeg.
vii. Dylai'r corff ymgynghori â phobl am ei benderfyniadau a'i bolisïau allweddol. Ar ôl cynnal ymchwiliad neu gymryd camau gorfodi, dylai gyhoeddi'r rhesymau am ei benderfyniadau.

Opsiynau

39. Rydym wedi ystyried gwahanol drefniadau i'r corff. Credwn fod tri opsiwn i'w hystyried.

    Opsiwn 1: trosglwyddo adnoddau ychwanegol ar gyfer hybu i'r Comisiynydd o fewn trefniadau llywodraethiant presennol y Comisiynydd

    Opsiwn 2: Comisiynydd y Gymraeg gyda Bwrdd Llywodraethu
    O dan Opsiwn 2 byddai un person yn parhau i fod yn Gomisiynydd y Gymraeg. Byddai hefyd Fwrdd Llywodraethu gyda rôl i gymeradwyo cynllun strategol, polisi gorfodi a fframwaith llywodraethu corfforaethol y Comisiynydd.

    Opsiwn 3: Comisiwn y Gymraeg
    O dan Opsiwn 3, byddem yn sefydlu Comisiwn y Gymraeg ('y Comisiwn'). Byddai Llywodraeth Cymru yn penodi cadeirydd a nifer o aelodau sydd â chymysgedd o brofiad a sgiliau o dan weithdrefn penodiadau cyhoeddus. Byddai aelodau a chadeirydd y Comisiwn yn gyfrifol ar y cyd am osod cynllun strategol y corff, y polisi gorfodi a'r fframwaith llywodraethu corfforaethol.

    Byddai'r Comisiwn yn penodi prif weithredwr a fyddai'n gyfrifol am gyflawni cynllun strategol y Comisiwn a sicrhau bod y corff yn cael ei redeg yn dda.

Pwyso a mesur yr opsiynau

40. Rydym wedi ystyried yr opsiynau yng ngoleuni'r ystyriaethau llywodraethu ac atebolrwydd a nodwyd ar ddechrau'r rhan yma. Nid yw Opsiwn 1 yn cwrdd â'r gofynion bod grŵp o bobl yn helpu i arwain y corff a bod gwahanu rhwng swyddogaethau strategol a gweithredol y corff. Mae Opsiwn 2 yn cwrdd â'r ddau ofyniad yn rhannol, ac mae Opsiwn 3 yn cwrdd â'r gofynion yn llawn.

Casgliadau

41. Yr opsiwn a ffefrir gan Lywodraeth Cymru yw Opsiwn 3, sef sefydlu Comisiwn y Gymraeg i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg (y swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg) a sicrhau bod cyrff yn cydymffurfio â'r Safonau.

Trosglwyddo staff, eiddo a rhwymedigaethau

42. Os awn ni ati i sefydlu Comisiwn, bydd angen ystyried yn ofalus pa effaith allai fod ar staff y Comisiynydd a Llywodraeth Cymru ac a fydd angen trosglwyddo staff. Byddwn hefyd yn ystyried sut y gallwn amddiffyn eu cyflogaeth a'u pensiynau, yn ogystal â materion fel trosglwyddo eiddo a rhwymedigaethau. Nid ydym yn meddwl y bydd angen dileu unrhyw swyddi o ganlyniad i'n cynigion.

43. Byddwn yn ymgynghori'n llawn â chyflogeion a'r Undebau Llafur ar y materion hyn.

Dyletswyddau Llywodraeth Cymru o dan a.78 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006

44. Rydym yn credu y dylai fod cysylltiad uniongyrchol rhwng y ddyletswydd ar Lywodraeth Cymru i baratoi a gweithredu strategaeth ar gyfer y Gymraeg a gwaith y Comisiwn arfaethedig. Amlinellir dyletswyddau Llywodraeth Cymru yn adran 78 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006. Rydym o'r farn y byddai'n gwneud synnwyr da i ddod â'r dyletswyddau hyn i mewn i'r Bil y Gymraeg arfaethedig fel bod y cysylltiad yn eglur.

45. Mae strategaeth Llywodraeth Cymru, Cymraeg 2050, yn uchelgeisiol a hir dymor. Cymer amser i bolisi ieithyddol gael effaith ac fel arfer dim ond bob 10 mlynedd, yn y Cyfrifiad, y byddwn yn casglu data dibynadwy ar y niferoedd sy'n siarad Cymraeg. Credwn felly y dylid newid y dyletswyddau ar Lywodraeth Cymru i wneud cynllun ac adrodd ar y strategaeth o bob blwyddyn i unwaith bob tymor Cynulliad, hynny yw, bob 5 mlynedd. Ni fyddai hyn yn atal y Cynulliad rhag dal Gweinidogion yn atebol ar unrhyw adeg drwy ei Bwyllgorau neu yn y Senedd.

Cyngor Partneriaeth y Gymraeg

46. Dylai'r Comisiwn arfaethedig gynnwys arbenigedd sylweddol ym mhob agwedd o'r Gymraeg. Credwn y dylai Llywodraeth Cymru allu elwa ar yr arbenigedd hwn drwy ofyn i'r Comisiwn am gyngor ar faterion yn ymwneud â'r Gymraeg.

47. Gan mai dyma a wna Cyngor Partneriaeth y Gymraeg ar hyn o bryd, rydym yn cynnig diddymu'r Cyngor.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cyflwyniad

48. Mae'r Safonau yn newydd o hyd. Fodd bynnag, mae tystiolaeth yn awgrymu bod y Safonau yn gwneud gwahaniaeth i ansawdd a chysondeb gwasanaethau Cymraeg.

49. Ar yr un pryd, mae cyrff sy'n gweithio dan y Safonau yn dweud ei bod yn anodd eu deall, eu gweithredu a'u monitro.

Beth ydyn ni'n ceisio'i gyflawni gyda'r ddeddfwriaeth?

50. Rydym yn ymrwymedig i system o safonau sy'n sicrhau:

   a. cysondeb ac ansawdd yn y ddarpariaeth o wasanaethau Cymraeg,
   b. atebolrwydd y cyrff sy'n darparu'r gwasanaethau hynny,
   c. camau gorfodi os na chaiff y Safonau eu bodloni.

51. Fodd bynnag, mae'r gorbwyslais presennol ar 'orfodi' wedi arwain at ymchwiliadau hir a chostus i achosion bychain iawn. Credwn y dylai'r pwyslais fod ar unioni'r sefyllfa pan fo pethau'n mynd o'i le, a sicrhau bod cyrff yn gwella.

52. Yr her yw bod nifer y bobl sy'n siarad Cymraeg yn gyfyngedig, ac mae'r gyfran o siaradwyr Cymraeg yn amrywio'n fawr mewn gwahanol rannau o'r wlad. Mae hyn yn golygu bod cyfyngiadau ar y nifer o bobl yng ngweithlu'r gwasanaethau cyhoeddus sydd â sgiliau yn y Gymraeg (nid dim ond yn y meysydd sy'n dod o dan y Safonau), er enghraifft, mewn gwasanaethau cwsmeriaid, neu mewn proffesiynau megis addysgu, gwasanaethau cymdeithasol, meddygaeth, nyrsio, y gyfraith ac yn y blaen.

53. Gellir cymryd camau i fynd i'r afael â'r heriau hyn, er enghraifft, drwy sicrhau bod mwy o blant yn cael eu haddysgu yn y Gymraeg a bod mwy o fyfyrwyr yn cael gradd neu hyfforddiant proffesiynol yn y Gymraeg – mae ein strategaeth, Cymraeg 2050, yn amlinellu sut rydym yn bwriadu cyflawni hyn – ond mae'r camau hyn yn cymryd amser i gael effaith.

54. Rhaid i unrhyw ddyletswyddau yr ydym yn eu gosod ar gyrff mewn gwahanol rannau o Gymru ac sy'n darparu gwahanol fathau o wasanaethau fod yn rhesymol a chymesur, gan gymryd i ystyriaeth yr heriau ymarferol mae'r cyrff yn eu hwynebu. O ganlyniad, rydym yn credu bod unrhyw ddeddfwriaeth a wnawn yn rhwym o fod yn gymhleth. Fan lleiaf, dylem geisio sicrhau bod unrhyw ddyletswyddau yr ydym yn eu gosod ar gyrff yn dod yn fwy unffurf dros amser wrth i gyrff ddod yn fwy galluog i ddarparu gwasanaethau Cymraeg.

Y sefyllfa bresennol

55. Pwrpas y Safonau yw sicrhau bod darparwyr gwasanaethau cyhoeddus yn cyrraedd lefel benodol o ansawdd, cysondeb a hwylustod wrth ddarparu gwasanaethau Cymraeg i'r cyhoedd ac i'w cyflogeion.

56. Fodd bynnag, y canlyniad yw nifer fawr o Safonau a all fod yn anodd i ddarparwyr gwasanaethau cyhoeddus a'r cyhoedd eu deall. Mae'r rheoliadau sy'n nodi Safonau, yn cynnwys oddeutu 170-180 o safonau.

Ymatebion i'r cais am dystiolaeth

57. Aethom ati i ofyn i gyrff sy'n gweithio o dan y Safonau am eu barn. Fe ddwedon nhw wrthym eu bod yn croesawu'r Safonau yn gyffredinol a'r modd mae'r system wedi codi proffil y Gymraeg o fewn eu sefydliadau. Fe wnaethon nhw hefyd ddweud wrthym:

- Mae'r Safonau yn gorgyffwrdd â'i gilydd ac mae cyrff yn ei chael hi'n anodd monitro a ydynt yn cydymffurfio â phob un o'r Safonau. Mae rhai wedi awgrymu y gellir uno Safonau tebyg.
- Mae'r nifer fawr o Safonau yn peri anhawster i'r cyhoedd ddeall beth yw eu hawliau.
- Er bod y Safonau yn fanwl, mae rhai sefyllfaoedd ble mae'n ansicr sut y dylid eu gweithredu, er enghraifft, pan fo dau gorff yn gweithio gyda'i gilydd.
- Nid yw'r system bresennol yn sicrhau bod cyrff yn gwella dros amser wrth ddarparu gwasanaethau Cymraeg.

Opsiynau

58. Rydym wedi ystyried 5 opsiwn gwahanol i sicrhau bod gwasanaethau Cymraeg ar gael.

59. Mae'r system bresennol yn gofyn bod y dyletswyddau yn rhesymol a chymesur i'r corff. Credwn fod hon yn egwyddor gadarn y dylem ei chadw.

Opsiwn 1: dim newid
O dan Opsiwn 1 byddai'r system bresennol yn parhau. Nid ydym yn credu bod hyn yn ymarferol.

Opsiwn 2: diwygio'r system bresennol
O dan Opsiwn 2, byddem yn cadw'r system bresennol ond yn gwneud gwelliannau:

a. Dileu neu ddiwygio Safonau nad ydynt yn cyfrannu'n uniongyrchol at wella gwasanaethau.
b. Dileu neu ddiwygio Safonau sy'n ddrud i'w gweithredu ond sy'n arwain at ychydig iawn o fudd i'r cyhoedd.
c. Rhoi mwy o gyfleon i gyrff ddefnyddio crebwyll rhesymol heb danseilio yr egwyddor o Safonau gorfodadwy. Mae rhai Safonau yn caniatáu hyn eisoes, er enghraifft, drwy fynnu bod corff yn cynnal asesiad.
d. Cyhoeddi canllawiau i helpu cyrff i fodloni'r Safonau.

O bryd i'w gilydd, byddem hefyd yn adolygu'r Safonau y mae'n rhaid i gyrff gydymffurfio â nhw, er mwyn gweld a allent ddarparu mwy drwy'r Gymraeg.

Opsiwn 3: set fechan o Safonau mwy cyffredinol yn y ddeddfwriaeth sylfaenol
Byddai Opsiwn 3 yn wahanol i'r system bresennol o Safonau. Yn y system hon, byddai nifer fechan o Safonau mwy cyffredinol ym Mil y Gymraeg. Er mwyn i'r system

weithio, byddai'n rhaid i'r gyfraith ganiatáu eithriadau i'r Safonau fel eu bod yn rhesymol a chymesur i gyrff gwahanol.

Opsiwn 4: cynlluniau eithrio wedi'u rheoleiddio sy'n seiliedig ar set fechan o Safonau mwy cyffredinol
O dan Opsiwn 4, byddai'r Safonau ym Mil y Gymraeg. Byddai'n rhaid i bob corff baratoi cynllun o eithriadau a ddylai fod yn gymwys iddo. Byddai angen cymeradwyaeth Llywodraeth Cymru i bob cynllun eithriadau.

Opsiwn 5: nodi hawliau i unigolion ddefnyddio'r Gymraeg mewn deddfwriaeth sylfaenol
Byddai Opsiwn 5 yn rhoi hawliau cyfreithiol i bobl ddefnyddio'r Gymraeg gyda chyrff yng Nghymru. Yn yr achos hwn, oherwydd y cyfyngiadau ar sgiliau Cymraeg y gweithlu, rydym yn gwybod y byddai'n rhaid i ni wneud eithriadau i'r hawliau er mwyn i'r system weithio. Byddai'n rhaid teilwra'r eithriadau hyn i bob corff unigol.

Pwyso a mesur yr opsiynau

60. Rydym wedi ystyried y gwahanol opsiynau ar sail p'un a ydynt yn rhoi mwy o eglurder (i'r cyhoedd ac i'r cyrff), p'un a ydynt yn arwain at welliannau mewn gwasanaethau Cymraeg, a chostau newid.

Casgliadau

61. Yr opsiwn a ffefrir gan Lywodraeth Cymru yw Opsiwn 2, sef diwygio'r system bresennol o Safonau. Mae Llywodraeth Cymru yn credu bod Opsiwn 2 yn cynnig system effeithiol sy'n gorfodi cyrff i wella yn raddol dros amser. Rydym yn credu hefyd bod yr opsiwn hwn yn adeiladu ar y gwaith a wnaed yn barod gan Lywodraeth Cymru, y Comisiynydd a'r cyrff, gan sicrhau nad ydym yn gwastraffu'r adnoddau yr ydym eisoes wedi eu buddsoddi yn system y Safonau.

Dosbarthiadau Safonau'r Gymraeg

62. Ar hyn o bryd mae gwahanol ddosbarthiadau o Safonau. Mae'r gyfraith yn cyfyngu ar ba Safonau y gellir eu gosod ar wahanol gyrff. Mae Tabl 2 yn amlinellu'r gwahanol ddosbarthiadau a sut y maent yn effeithio ar wahanol fathau o gyrff:

Tabl 2: Dosbarthiadau Safonau

Dosbarth	Llywodraeth Cymru a Llywodraeth Leol	Y rhan fwyaf o gyrff datganoledig a heb eu datganoli	Y rhan fwyaf o ddarparwyr cyfleustodau a darparwyr gwasanaethau yn y sector preifat
Cyflenwi gwasanaethau	✓	✓	✓
Llunio polisi	✓	✓	✗
Gweithredu	✓	✓	✗
Hybu	✓	✗	✗

Cadw cofnodion	✓	✓	✓

63. Dim ond rhai o'r Safonau sy'n ymwneud â gwasanaethau mae sefydliadau yn eu darparu'n uniongyrchol i'r cyhoedd ac i'w staff. Mae llawer ohonynt yn ddyletswyddau corfforaethol ar sefydliadau, er enghraifft, i baratoi strategaeth i hybu'r Gymraeg ac asesu effaith penderfyniadau ar y Gymraeg.

64. Mae'r dyletswyddau corfforaethol hyn yn bwysig a dymunwn eu cadw. Fodd bynnag, nid ydym yn credu y dylai'r dyletswyddau corfforaethol hyn fod yn Safonau a osodir mewn rheoliadau. Yn hytrach dylent fod yn ddyletswyddau cynllunio ieithyddol yn y Bil ei hun. Gallem ystyried cynnwys dyletswyddau eraill fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol, fel y rhai sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg. Rydym yn credu y dylai'r Safonau ymwneud â gwasanaethau y mae pobl yn eu derbyn yn unig.

65. Rôl y Comisiwn fyddai monitro sut mae cyrff yn cydymffurfio â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol a darparu cefnogaeth ymarferol iddynt i'w helpu i wella.

Gweithdrefnau ar gyfer gwneud, gosod, gweithredu a gorfodi Safonau

Gwneud a gosod Safonau ar gyrff

66. Mae'r broses o wneud a gosod Safonau yn rhy fiwrocrataidd. Mae hyn yn rhannol oherwydd bod y Comisiynydd a Llywodraeth Cymru yn rhan o'r broses – mae Llywodraeth Cymru yn gwneud y rheoliadau Safonau ac mae'r Comisiynydd yn eu gosod ar gyrff.

67. Rydym yn cynnig symleiddio'r broses fel mai Llywodraeth Cymru sy'n gyfrifol am wneud a gosod Safonau ac mai'r Comisiwn sy'n gyfrifol am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth.

68. Dylai fod yn ofynnol i Lywodraeth Cymru gynnal ymgynghoriad cyhoeddus ar y Safonau arfaethedig ac, fel yn ôl y trefniadau presennol, bod y Cynulliad yn eu cymeradwyo. Rydym hefyd yn cynnig bod Llywodraeth Cymru yn gyfrifol am gyhoeddi codau ymarfer i helpu cyrff i gydymffurfio â'r Safonau.

Gwneud a gosod Safonau ar sectorau

69. Mae rhai sectorau y gellir rhoi gofyniad arnynt ar hyn o bryd i gydymffurfio â Safonau yn cynnwys nifer fawr o gyrff bach. Er enghraifft, mae dros 730 o gynghorau cymuned yng Nghymru.

70. Byddai paratoi hysbysiadau cydymffurfio ar gyfer pob corff unigol yn dasg sylweddol. Rydym yn cynnig, felly, y gellid gosod Safonau yn uniongyrchol drwy reoliadau yn hytrach na thrwy hysbysiadau cydymffurfio unigol. Mae hyn yn codi rhai cwestiynau pwysig yr ydym yn eu gofyn yn y Papur Gwyn.

71. Dylem bwysleisio nad yw'n fwriad gennym i ddod â chynghorau cymuned o dan y Safonau yn y dyfodol agos.

Safonau i'w gosod ar Lywodraeth Cymru

72. Ar hyn o bryd, mae'n ofynnol i Lywodraeth Cymru gydymffurfio â Safonau. Mae ein cynnig ym mharagraff 67 yn golygu y byddai Llywodraeth Cymru yn gyfrifol am osod Safonau arni hi ei hun. Rhaid i hynny ddigwydd mewn ffordd agored a thryloyw.

73. Un opsiwn yw bod gan y Cynulliad rôl i gymeradwyo'r Safonau y mae'n rhaid i Lywodraeth Cymru gydymffurfio â nhw.

Safonau yng nghyd-destun cydweithio rhwng cyrff a diwygio llywodraeth leol

74. Mae nifer o gyrff wedi dweud wrthym eu bod yn ansicr sut mae'r Safonau yn gweithio yn ymarferol mewn sefyllfaoedd pan fo cyrff yn gweithio gyda'i gilydd, a sut y dylent weithio yng ngoleuni'r diwygiadau arfaethedig i lywodraeth leol. Rydym yn ymrwymo i weithio gyda llywodraeth leol wrth i'n cynigion ddatblygu.

Cwynion

Cwynion i gyrff

75. Ar hyn o bryd, os oes rhywun am gwyno nad yw corff yn bodloni'r Safonau mewn rhyw ffordd, gall gwyno yn uniongyrchol i'r Comisiynydd. Mae hyn yn wahanol i'r sefyllfa ble mae rhywun am gwyno am unrhyw wasanaeth arall. Yn yr achosion hynny, mae Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru yn mynnu bod y gŵyn yn cael ei thrin gan y corff yn gyntaf, fel bod gan y corff gyfle i gymryd cyfrifoldeb a chywiro'r broblem ei hun.

76. Dylai'r un egwyddor weithredu yn achos y Safonau a dylai cyrff fod â gweithdrefn gwynion sy'n cwrdd â gofynion penodol.

77. Rydym yn cynnig y dylai pobl gwyno yn uniongyrchol i'r corff yn y lle cyntaf. Os ydynt yn anhapus ar ddiwedd y broses honno, dylent allu mynd a'r gŵyn i'r Comisiwn.

Cwynion i'r Comisiwn

78. Pan fo'r Comisiwn yn derbyn cwynion, dylai edrych ar benderfyniad y corff a sut y gwnaed y penderfyniad. Dylai'r Comisiwn ond weithredu pan fo penderfyniad y corff am y gŵyn yn afresymol neu pan nad yw'r corff wedi dilyn y weithdrefn gwynion yn gywir.

79. Os yw'r corff wedi gwneud rhywbeth yn anghywir ond nad yw'r Comisiwn yn credu ei fod yn ddifrifol, yna dylai'r Comisiwn allu rhoi cyngor neu ofyn i'r corff edrych ar ei benderfyniad eto. Gallai'r Comisiwn hefyd benderfynu gwneud dim.

80. Mewn achosion ble mae'r Comisiwn yn credu bod rhywbeth difrifol wedi mynd o'i le, yna dylai'r Comisiwn gychwyn ymchwiliad. Dylai'r Comisiwn hefyd allu penderfynu i gychwyn ymchwiliad mewn amgylchiadau eraill pan ddaw'n amlwg bod rhywbeth difrifol wedi mynd o'i le.

Camau gorfodi yn dilyn ymchwiliad

81. O dan ein cynigion, byddai ffocws system y Safonau ar gywiro pethau a sicrhau nad yw'r un broblem yn digwydd eto.

82. Weithiau, mae gofyn am gamau llymach, er enghraifft, pan fo corff yn gwrthod unioni pethau. Felly, yn ogystal â'r camau gorfodi a amlinellir ym mharagraff 78, dylai'r Comisiwn hefyd allu cyfarwyddo'r corff i gymryd camau penodol, gosod dirwy (ar hyn o bryd, hyd at £5000) neu ofyn i lys orfodi'r corff i weithredu.

83. Yn ein barn ni, dylid cadw'r pwerau cryfach hyn at yr achosion mwyaf difrifol.

Apêl i Dribiwnlys y Gymraeg

84. Ar hyn o bryd, mae Tribiwnlys y Gymraeg (‘y Tribiwnlys’) yn clywed apeliadau am benderfyniadau’r Comisiynydd. Mae hyn yn ei gwneud hi’n haws ac yn rhatach i’r cyhoedd a darparwyr gwasanaethau cyhoeddus gael mynediad i gyfiawnder heb fynd drwy adolygiad barnwrol yn yr Uchel Lys.

85. Credwn y dylid cadw’r Tribiwnlys i glywed apeliadau yn ymwneud â phenderfyniadau gorfodi’r Comisiwn ac apeliadau yn ymwneud â phenderfyniadau Llywodraeth Cymru i osod Safonau ar gyrff. Credwn y dylai’r Tribiwnlys ond glywed apeliadau os oes siawns rhesymol y bydd yr apêl yn llwyddiannus neu os oes rheswm cryf arall pam fod y Tribiwnlys yn credu y dylai glywed yr apêl.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy’n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

86. Ar hyn o bryd, mae Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 (‘y Mesur’) yn cyfyngu ar y mathau o gyrff y gall fod yn ofynnol iddynt gydymffurfio â’r Safonau.

87. Mae’r cyfyngiadau hyn yn bodoli oherwydd cyfyngiadau a osodwyd gan Lywodraeth y DU ar bwerau’r Cynulliad i wneud deddfau ar yr adeg pan basiwyd y Mesur. Mae pwerau’r Cynulliad wedi’u hymestyn ers hynny a chredwn, felly, y dylid diddymu’r cyfyngiadau presennol.

88. Effaith codi’r cyfyngiadau yn y Mesur fyddai y gellid gosod Safonau ar unrhyw gorff cyn belled â bod gwneud hynny o fewn pŵer y Cynulliad (sy’n cynnwys bod yn gydnaws â’r Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol). Mae hyn yn golygu y gellid o bosib osod Safonau ar fwy o fusnesau preifat nag a ganiateir o dan y Mesur ar hyn o bryd.

89. Yng ngoleuni’r ansicrwydd o gwmpas gweithredu’r penderfyniad i adael yr UE, byddai’n rhaid ystyried yn ofalus unrhyw estyniad o system y Safonau i fwy o fusnesau sector preifat a’r costau sy’n cyd-fynd â hynny.

90. Os cynhwysir mwy o fusnesau o fewn system y Safonau, rydym yn cynnig y dylid cyfyngu’r Safonau ar fusnesau preifat i wasanaethau a ddarperir ar gyfer cwsmeriaid, a hynny dim ond fel rhan o raglen ehangach o weithio gyda’r sector i sicrhau eu bod yn barod ar gyfer dyfodiad y Safonau.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Asesiadau effaith

91. Mae’n ofynnol i Lywodraeth Cymru asesu effaith ein cynigion. Rydym wedi cynnal Asesiad Effaith ar y Gymraeg, Asesiad Effaith ar Hawliau Plant ac Asesiad Effaith ar Gydraddoldeb.

92. Mae copïau o’r asesiadau effaith ar gael ar wefan Llywodraeth Cymru.

93. Byddwn yn cyhoeddi Asesiad Effaith Rheoleiddiol i nodi ac asesu costau a manteision ein cynigion terfynol ar yr un pryd â’n Bil y Gymraeg arfaethedig.

Y camau nesaf

94. Mae’r Papur Gwyn yn cynnwys nifer o gwestiynau am ein cynigion. Byddwn yn defnyddio’r ymatebion i’r ymgynghoriad i lywio ein camau nesaf.

95. Y dyddiad cau ar gyfer ymatebion i’r ymgynghoriad yw 31 Hydref 2017.